

L'hombre -

eller upåagtede handlinger af gode danske mænd.

af Jørn Møller

„Hvem ville du helst strande med på en øde ø?“ - Spørgsmålet er klassisk og af en type, der nok kan give anledning til grumsede fantasier. Indrømmes må det, at jeg nok ikke ville nævne nogen af de tre mænd, som her skal omtales.

Man må i stedet forestille sig terrassen på en indisk bungalow i regntiden. Obersten, lægen, missionæren og konsulen har netop afsluttet l'hombren. En „boy“ har serveret den obligatoriske night cap. Fra junglen, der forstærker mørket omkring de fire mænd, høres kun få lyde, og de dæmpes og blandes med lyden af den silende regn. Nu er det tid, at en af de fire - og i aften er det lægen - skal yde sit bidrag til afstivningen af den tynde væg af vestlig civilisation, der afskærer dem fra totalt sammenbrud overfor den verden af mystik, meningsløshed og vag fjendtlighed, der tålmodigt venter dem i regnen, junglen og mørket udenfor: Han skal fortælle en historie fra sit liv, der beretter om skæbnens snoede veje og viser, hvor sært et menneskeliv kan forme sig.

I den „lille“ historie, støder man i sine kilder på personer, som vækker ens interesse, skønt de befinder sig på 3., 4. eller 5. etage i det historiske hierarki. Ingen andre kender dem særlig godt, og deres betydning, målt med den store alen, begrænser sig nærmest til det anekdotiske.

Men mange gange kommer man til at leve sammen med dem i månedsvis, næsten som hvis man var udstationeret på en isoleret forpost i imperiet, blot optræder de næsten altid enkeltvis. Man får gennem deres skrivelser eller gennem den måde, de omtales på, et indgående kendskab til dem, og man bliver klar over, at de som historiens vidner og bipersoner er nok så interessante, som de, der har optrådt som dens dynamoer, og som vi derfor i al evighed hilder i forholdet til deres egne motiver. Træk efter

træk ved deres personlighed afdækkes. Man fatter sympati eller fascineres på anden vis, og der opstår et ønske om, blot en enkelt gang at møde vedkommende ansigt til ansigt. Men selvfølgelig danner netop forskydningen i tid en afgørende grænse. Det er og bliver et fantom, man på den måde har knyttet sig til. Den eneste yderligere kontakt er højst indirekte, og består i, at også andre inddrages, således at der i det mindste kan opstå en samtale om bekendtskabet.

Tre af de mennesker, jeg er stødt på, kunne være interessante som partnere i den ugentlige l'hombre på terrassen. Fælles for dem er, at de er bipersoner, at de er drevet af ideelle motiver, at de er temmelig ukendte og at succes'en med deres forehavender ikke er ubetinget.

Edward Carstensen

Selskabets ældste deltager er Edward Carstensen (1815-1898). Edward og hans storebror Georg blev født i Algier. Deres far var generalkonsul i Tripolis. I 1841 tog Edward juridisk embedseksamen og søgte samme år om at blive 2. assistent i den danske koloni Guinea. Han fik stillingen og gjorde lynkarriere. Først rejste 1. assistenten hjem, så døde guvernøren som en flue, ligesom de mange andre før ham, der ikke var vant til det afrikanske klima, og 3 måneder efter sin ankomst var Carstensen konstitueret guvernør over kolonien.

Han er biograferet af Thorkild Hansen, som i sin bog „Slavernes kyst“, giver ham topkarakter, om ikke helt som guvernør, så som menneske:

Det viste sig snart, at Herren i dette tilfælde havde givet et embede til en mand, som han i forvejen havde givet en forstand. Det var ikke alene den forbigåede Wulff, der fandt, at Carstensen var „et vakkert Menneske“. Alle i landet, hvide og sorte, så i den nye guvernør en mand,

der kunne forene en rolig og kultiveret optræden med fasthed, overblik og autoritet. Hans høflighed udsprang ikke af frygt, han var hurtig og beslutsom, det hede tropeklima påvirkede ham tilsyneladende ikke, hans holdning virkede på samme tid fornem og utvungen, imødekommende og korrekt, en blanding, der skabte en vis usikkerhed blandt de brave kystfolk, som var vant til at omgås mindre komplicerede karakterer. Først senere fik man øjnene op for de overfølsomme træk, som guvernøren skjulte bag sin sikre optræden. Den forfinede mand havde sine svage punkter, og de svage punkter kunne udnyttes. Han var den første gentleman i Guinea. Han blev den sidste guvernør. (Th. Hansen, p. 224).

Om nogen dansker har haft en uriaspost, så er det Carstensen. Han overtog kolonien mere end halvtreds år efter, at den danske regering havde forbudt slavehandelen og dermed i realiteten opgivet kolonien, eftersom man havde anset netop mennesketransporterne for det eneste bæredygtige finansielle grundlag for kolonivirksomheden. De fire forter langs kysten var forfaldne og uanvendelige. Det danske mandskab var reduceret fra omkring 100 til under tyve. De fleste døde af feber, for selvom kininen var opfundet, rådede man ikke over den i kolonien. I Carstensen's tid var der i lange perioder kun 3 danskere på kysten. Slavehandelen forgik stadig, men nu varetaget af spanske fribyttere. Ikke desto mindre så Carstensen store muligheder for den danske stat i at gennemføre et civilisationsprogram for Guinea: Der måtte et dansk orlogsfartøj til at patruljere ud for kysten for at standse slavehandelen, der måtte flere danskere til stedet, blandt andet en læge, en lærer og en militær kommandant. Skolegang og mission måtte forbedres, kaffeplantagerne måtte udbygges, og der måtte skabes varig fred mellem landets forskellige stammer, så de kunne holde op med at sælge hinanden til de hvide slavehandlere. Til dette var de ved kysten beliggende forter uegnede. Bedre ville det være, hvis øvrigheden kunne placere sine stationer inde i landet.

Det lykkedes faktisk Carstensen de første år at gøre fremskridt, og i begyndelsen af 1844 rejste han til Danmark, hvor han hos Chr. d. 8. vandt en vis forståelse for sine

Guvernør Edward Carstensen. Efter samtidig litografi.

planer, men ingen videre praktisk eller økonomisk støtte.

Da han i efteråret 1844 vendte tilbage til Guldkysten, havde forholdene ændret sig. Alt var i opløsning. Der var udbrudt borgerkrig, og skønt det lykkedes for Carstensen, bogstavelig talt alene, ved stort personligt mod, taktisk klogskab og en del held i de afgørende øjeblikke at standse fjendtlighederne, var situationen umulig.

Skønt der blev indledt mæglingsforhandlinger, forsøgte to af de implicerede høvdinge sig med gensidige attentater. Tilstanden kulminerede, da den ene likviderede to af den andens børn. Likvideringen havde form af en offerceremoni, hvor børnene fik halsen skåret over, og deres blod blev udgydt over en hellig tromme. Ved stort snilde, men under den lokale befolknings modvilje, lykkedes det Carstensen at arrestere ophavsmanden og hans hjælper.

Uden støtte fra befolkningen vidste Carstensen, at situationen var håbløs, og samtidig med, at han i 67 paragraffer afgav betænkning til den danske stat med forslag til en ny instruks for Guinea, vedlagde han en stærkt personlig følgeskrivelse, som gjorde det klart, at tingene i det mindste ikke

burde fortsætte på halvhjertet vis fra statens side:

De sørgelige Efterretninger, som modtog Mig ved min Ankomst hertil i forrige Aar, i Forbindelse med, hvad jeg senere har oplevet her i Landet, gjør mig det til en hellig Pligt at erklære, at jeg her intet formaaer imod den almindelige Fordærvelse, mod Hindringer, som eet Menneskes bedste Kræfter og Rede Villie umueligt kunne overvinde. (Nørregård, 1964).

I oktober ankom det danske orlogsskib „Ørnen“ til kysten, og det lykkedes ved „Ørnens“ hjælp for Carstensen at få begrænset slavehandelen, idet han pressede de lokale høvdinge til at afstå fra at handle med de spanske fribyttere. Samtidig benyttede han orlogsskibets tilstedeværelse til at få sine fanger dømt. Dommen var dødsstraf, men med øjeblikkelig benådning og udvisning til De Vestindiske Øer, og inden befolkningen fik samlet sig, var de ombord på „Ørnen“. Det var de to sidste afrikanere, som Danmark sejlede fra Guinea til Vestindien. Her blev de modtaget med blandede følelser af generalguvernøren Peter von Scholten, som imødeså et slaveoprør og frygtede, at modtagelsen af de to fanger kunne blive gnisten, der fik det hele til at eksplodere. Fangerne blev derfor videresendt til København, hvor de to mænd i flere år sad fanget i Kastellet. De havde dog ret frie forhold og sås ofte på vandringer i Kastelsanlægget. Blandt københavnernes gik de under navnet „negerkongen og hans minister“. Den 7. januar 1850 bestemte Fr. d. 7 dog, foranlediget af Carstensen, at de to mænd skulle frigives og sendes tilbage til Afrika. Det var ugen efter at Reventlow og Palmersto havde indgået en handel: Formedelt 10.000 pund sterling afgav Danmark Guinea til englænderne.

I de mellemliggende fem år arbejdede Carstensen ivrigt på to projekter: For det første en genrejsning af fortet „Prindsenstein“, således at det ét sted på kysten ville være muligt at søge beskyttelse under de uroligheder, der kunne imødeses. Det viste sig i høj grad nødvendigt. Næppe var genrejsningen fuldendt, før fortet måtte afvise angreb fra flere tusinde indfødte og modstå flere måneders belejring, indtil „Ørnen“ nåede til undsætning.

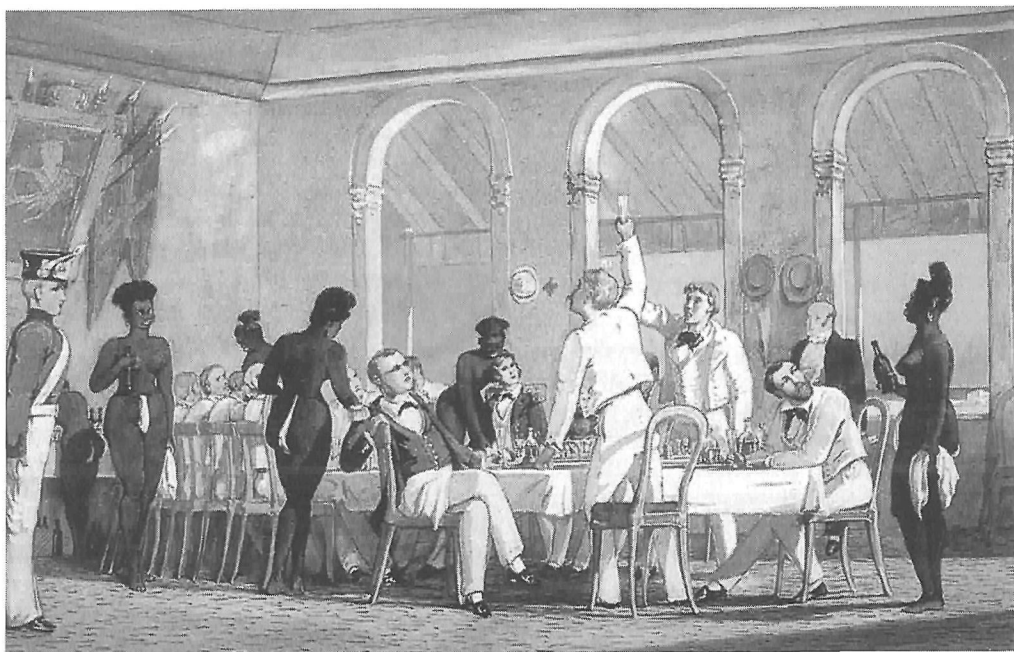
Det andet projekt holdt det hårdere med: Slavehandel var forbudt, men det var indenlandsk slavehold ikke, og Carstensen havde sat sig i hovedet, at der ikke måtte befinde sig danske slaver på kysten, hvis den skulle afstås. (Det var i øvrigt også billigere at holde daglejere end at skulle forsørge en antal slaver). I 1846 og 1847 afviste regeringen imidlertid hans henvendelser, men i januar 1848 havde også den engelske gesandt i København opfordret den danske regering til at overveje et forbud mod slavehold, og den 16.-20. marts 1848 blev de sidste slaver i Guinea frigivet.

Inden da havde Carstensen imidlertid forladt slavekysten for at bistå den danske regering ved afståelsesforhandlingerne i England. Med sig hjem bragte han den tromme, som var blevet brugt ved ofringen af de omtalte to børn. Den befinder sig i dag på Nationalmuseet.

Hjemkommen til Danmark fik Carstensen lov til vedblivende at bære guvernørtitlen og den dertil hørende uniform, men det kneb ham at finde arbejde. Han stod jo udenfor det hjemlige hierarki. Han søgte bl.a. en stilling som toldinspektør i Helsingør, men fik den ikke. Først tre år efter sin hjemkomst fik han stillingen som amtsforvalter i Ringsted, en stilling han beholdt til han blev pensioneret i 1867.

På denne retrætepost blev Carstensen en af Ringsteds ledende skikkelser, og der fulgte forskellige andre ombud og tillidshverv med stillingen. Han blev således også sogneforstander for Ringsted Landsogn, medlem af Kommittéen til Sct. Hansbakkens Forskjønnelse og fra 1853 medlem af Ringsted og Omegns Fugleskydningsselskab, der var en ærværdig forening for byens bedre borgerskab. I 1859 blev han medlem af selskabets bestyrelse, og i denne sidste rolle trådte han ind i idrættshistorien.

Den 19. januar 1861 var forsiden af avisen „Fædrelandet“ nemlig viet til Kaptajn V. Mønsters berømte opfordring til dannelsen af frivillige skytteforeninger. Disse skulle som supplement til den almindelige værnepligt og som en uddybning og styrkelse af det nationale forsvar befatte sig med skydeøvelser med militærrifler.

Prinsen af Joinville til frokost hos gudenør Carstensen

Carstensen, der både var praktisk anlagt og en handlingens mand, så straks, at de allerede eksisterende fugleskydnings-selskaber kunne udgøre et fixt og færdigt netværk som landsdækkende organisation for militære skydeøvelser. Allerede den 22. januar kunne „Fædrelandet“ bringe følgende artikel fra Carstensens hånd:

Vi have her i Landets fleste Kjøbstæder de saakaldte Fugleskydningssselskaber, der ere Levninger af eller Minder om de Skyttegilder, der i en svunden Tid samlede Egnens vaabenføre Mandskab til Vaabenøvelser og landlige Lege. En tidssvarende Ordning af disse Selskaber kunde skee som følger: Landets største Fugleskydningssselskaber, hvoraf de fleste ere i Besiddelse af Lokaler og Skydebaner, oprettes til Skyttegilder, i hvilke Militairriflen bliver det reglementerede Vaaben. At Fugleskydninger afholdes ved siden af Skiveskydninger bliver en Forlystelsessag, ligesaa godt som de Fester, der maatte sættes i Forbindelse med Skyttegildets Møder; det er jo i øvrigt en selvfølge, at Forlystelsen i Fredstid er et Element, som bør tages med i særlig Betragtning ved dette Spørgsmaal: Englands Frivillige Korpser have opnaaet en beundringsværdig Fuldstændighed i Armatur, Uniformering o.s.v. fordi Faren stod for Døren; nu

indser man, at de frivillige Korpser bestaaer er betinget af stadige Tillokkelser i Form af festlige Møder, høie Præmier og desl.

De større Kjøbstæders Skyttegilder skulde danne et Skyttedistrikts Midtpunkt, hvor de samlede Skydeøvelser foretages, hvor de adspredte Kræfter kunde samles og ledes til en virksom Enhed. Skyttegildets Medlemmer øves i brugen af Militairriflen dels i Gildets Lokale og Skydebane for de Nærmestboende, dels i Distriktsskydebanerne; paa visse Tider af Aaret samles Medlemmerne til samlede Øvelser og Præmieskydninger. Flere Skyttegilder kunde da sætte sig i Forbindelse og ved samlede Øvelser naa større Resultater.

Skulde en saadan Ordning af Forholdet findes hensigtsmæssig, burde en deel ansete Mænd træde sammen og udarbejde en plan for „Landets Skyttegilder“; Krigsbestyrelsen burde, indtil Skyttegilderne kunde arbejde med egne Midler, komme til Hjælp med Vaaben og Ammunition. Og Skyttegildernes Medlemmer skulde da ikke alene være de effektive, de vaabenføre, men tillige de ikke-effektive, de nemlig, som ved Pengebidrag, ved Anseelsen af deres Stilling kunde give Foretagendet Styrke i Krigstid og Livskraft i Fredstid. Jeg har saaledes i Korthed

antydnet, hvad der formeentlig kunde skee - om det skal skee beroer på, om Flere, om Mange dele min Anskuelse.

Ringsted d. 20. januar 1861

Edward Carstensen

Carstensen's reaktion bragte ham ikke ind i den kreds af ansete mænd, der kom til at arbejde med de videre planer, men det fremgår af centralkomitéens følgende henvendelser til offentligheden, at den fandt Carstensen's forslag om at bruge de bestående skydeselskaber som netværk udmærket. Derimod fandt centralkomitéen ikke, at en almindelig uddeling af vaaben kunne komme på tale. Den tillid til befolkningen besad hverken staten, krigsbestyrelsen eller komitéen.

Da centralkomitéen d. 12 februar opfordrede til dannelsen af skytteforeninger landet over, reagerede Carstensen prompt med en opfordring i „Sjællands Posten“ til at danne en Skytteforening for Ringsted og Omegn. Denne opfordring blev offentliggjort 16. februar, men er dateret allerede d. 14. februar.

Den 6. marts afholdtes et offentligt møde på rådsstuen, hvor Carstensen redegjorde nærmere for planerne, og hvor forsamlingen efter en kort diskussion ved afstemning bekræftede ønskeligheden af at danne en lokal skytteforening i Ringsted og nedsatte en komité, bestående af tre ansete borgere: guvernør Carstensen, Amtsrådsmedlem P. Jensen, Estrup og proprietær og sognefoged Staun fra Englerup Mølle i Sigersted. Dermed blev Ringsted og Omegns Skytteforening landets ældste.

Var skyttesagens centralkomité glad for ideen om at benytte de eksisterende skydeselskaber som grundlag for skyttesagen, så var Fugleskydningsselskabet for Ringsted og Omegn det bestemt ikke: Den 28. maj 1861 holdt selskabet ordinær generalforsamling. Af medlemslisten fremgår det, at 36 medlemmer dels har udmeldt sig, dels er bortvist, dels afgået ved døden. Dette kan anslås til tæt ved en halvering af medlemsskaren. Blandt de udmeldte eller bortviste var møller Staun fra Englerup. Han drog hjem til sit sogn og skabte en af

skyttebevægelsens første landforeninger, nemlig Bringstrup-Sigersted Skytteforening, som kan datere sig til juli 1862.

Staun var en mand med honnête ambitioner. Han førte stort hus i det idylliske Englerup, hvor blandt andet Viggo Stuckenberg var blandt de prominente og værdsatte sommergæster. Staun endte sine dage med den fine titel af etatsråd.

Den nærmere fordeling af udmeldinger, bortvisninger og dødsfald fremgår i øvrigt ikke af Skydeselskabets protokol, men tallene var så dramatiske, at cand. jur. Grundtvig foreslog, at man på grund af det store antal udmeldinger skulle opløse det nuværende selskab og danne et nyt. Forslaget faldt.

Så blev det foreslået, at udtrædende medlemmer i fremtiden skulle udrede deres forholdsmæssige andel af enhver gæld, selskabet måtte være i. Dette forslag blev vedtaget enstemmigt.

Protokollen er desværre tavs om det drama, der lå bag, men referatets punkt 3 lader os ane, hvad der skete:

Guvernør Carstensen oplæste et Forslag til i Fugleskydningsselskabet at oprette en særegen afdeling for Riffelskydning. Efter nogen diskussion, hvoraf navnlig fremgik, at Stemningen var derimod, blev derefter foretaget Afstemning: „Anser Generalforsamlingen det for ønskeligt, at Selskabet opretter en særskilt Skydebane til Riffelskydning paa længere Maal“. Dette spørgsmaal blev enstemmigt afvist med nei.

Senere ved besættelsen af bestyrelsesposter udtrådte bogtrykker Schou og desuden Carstensen, der begrundede sin udtrædelse med længerevarende rejser.

Året efter blev yderligere 10 medlemmer udmeldt eller bortvist. Carstensen meldte sig ud. Bruddet var dog ikke definitivt. Af „Sjællands Posten“ fremgår det, at Carstensen igen var medlem af Fugleskydningsselskabet i 1867.

Episoden er interessant, idet den siger en hel del om Carstensen's handlekraft og ikke så lidt om de gode fugleskytters mentalitet og vilje til at bringe ofre på den nationale forsvarssags alter. Det var en mentalitet, som Carstensen efter så mange år i det fremmede endnu ikke kendte til bunds, og

Thor Lange. Ungdomsbillede, 1875

som man må sige førte til en eklatant fejlvurdering fra hans side.

Under et foredrag om den tidlige idræt i Ringsted og omegn udtalte jeg mig uforbeholdent positivt om Carstensen og blev da gjort opmærksom på, at jeg stod og talte i hans dagligstue. - Jeg havde ikke selv gjort mig klart, at arrangementet fandt sted i den tidligere amtsforvalterbolig og var ikke langt fra at lade mig ryste.

Guvernør Edward Carstensen døde i 1898. Han fandt aldrig vej til Dansk Biografisk Leksikon. Det gjorde hans storebror, forlystelseskongen Georg, som er den Carstensen, der grundlagde Tivoli, og som var død tredive år tidligere.

Thor Lange

L'hombreselskabets anden deltager er digteren Thor Lange (1851-1915). Han blev student fra Metropolitanskolen i 1869, studerede filologi og tog sin embedseksamen i 1874. Herefter rejste han til Petersborg og derefter til Moskva, hvor han blev underviser ved forskellige skoler og institutter. I 1883 giftede han sig med Nathalie Michailovna de Protopopov, hvilket med-

førte, at han overtog godset Selo Napàdowka på grænsen mellem Ukraine og Polen. Fra 1887-1906 var han dansk konsul. I 1894 erhvervede han doktorgraden på en afhandling om Alexiej Tolstoj, og i 1899 blev han indlemmet i den russiske adel med rang af general og titel af excellence.

Thor Lange blev født i et forkert århundrede. Han var aristokrat af den gamle skole og optrådte i det ydre som grandseigneur, selskabsløve og lapset verdensmand med håndkys til damerne. Samtidig var han dog indadvendt, sværmerisk og gang på gang grebet af religiøse anfægtelser. Han følte sig dybt forpligtet på de gamle ridderidealer og havde nok selv foretrukket Valdemarstiden. - Med et passende tilskud af Ingemann må man så tilføje. Han karakteriserede sig selv som „af Hvidernes Slægt“, og det var formentlig hans begejstring for Valdemars og Absalons alliance med Johannitterne mod den tyske kejser, iblandet religiøst fantasi, der tilskyndede ham til at lade sig portrættere i tempelherreskrud for fuld Wagner'sk udblæsning af sin moskvaen, den svenske maler Tholander. Det er et forhold, som i sin patos kan virke latterligt, men man må huske, at det i de sentimentale og nyromantiske 90'ere ikke var noget ualmindeligt. Også for digtere som Paul Verlaine og Gustav Frøding spillede tempelherrene og gralsmotivet en rolle. Om der i Langes sværmeri lå en nærmere forbindelse til nogen af de mere eller mindre hemmelige loger og ordener, som hævdede forbindelser til tempelridderne, og som tiden var rig på, melder historien ikke noget om. Som barn oplevede han 1864 og tabet af Sønderjylland, og som ganske ung mistede han begge forældre, hvoraf han havde været ganske særligt knyttet til sin mor. I en alder af 24-år rejste han fra Danmark for at blive i det russiske resten af livet. Medbestemmende for dette valg var formodentlig også en ulykkelig forelskelse i en barndomsveninde. Hans russiske ægteskab forblev reelt barnløst, idet det eneste barn, en søn, levede blot fjorten dage.

Disse tab blev afgørende for hans livs grundstemninger: Melankoli og religiøsitet (blev katolik), fantasi og sværmeri, sen-

timentalitet, længsel og hjemve. Selv skriver han i 1876:

... mit Indre, det egentlige Væsen, er uroligt, som det altid har været. Vel føler jeg mig ikke ofte mørk i Sind og bekymret som hjemme, men mine Fantasier raader over mig som før, og maaske endnu værre, de har intetsteds hjemme, ligesom jeg selv, i det mindste ikke paa Jorden; de er meget venlige at se paa, men har kun den stygge Vane aandeligt talt at kaste mig helt over Ende, uden at jeg kan beherske dem. (A. Sørensen, p. 33).

Thor Lange havde et usædvanligt sprogtøre, og han beherskede alle europæiske sprog, også de klassiske. Når dertil føjes en betydelig musikalitet samt hans konservatisme og klassiske opdragelse, blev resultatet nogle af de mest fremragende lyriske gendigtninger, som er forekommet på dansk. Hans fuldkomne beherskelse af den klassiske metrik har formentlig gjort ham til den digter, der på dansk har præsteret den bedste vifte af forskellige versmål.

Han gendigter fra næsten alle sprog. De foretrukne genrer er nocturner, romancer og folkeviser, - de lyriske, sjældent balladerne. Grundklangen er den vemodige længsel, oftest grænsende til det sentimentale, så det kan lyde sådan her:

*Der blunder et Grantræ ved Nat og alene
i nat under Nordlysets Pragt
Det drømmer. Og blødt over Grantræets
Grene
har Sneen sin Hermelin lagt.*

*Saa drømmer det blidt, at
i Vidunderlandet,
hvor dagende Solskin er gemt,
den slankeste Palme staar
ensomt i Sandet,
og længes forladt og
forglemmt.*

(A. Sørensen, p. 26).

Når det er bedre, vrister han sig fri af sentimentaliteten, som kosakken i vild galop i det følgende steppedigst:

*Ud at flyve, hvor Himmel
og Jord gaar i Et,
hvor den frie Natur intet*

*Skel har at ænse,
men hvor Steppen sig
strækker saa vidt og saa
bredt
som en endeløs Sorg uden Grænse.*

*Kast langt ud i det Rum alt,
du døjed af Ondt,
alt det haarde, det bitre,
som dybt inde sidder,
lad det fejjes af Sted,
smuldre hen, hvirvles
rundt
og gaa bort i de blaanende
Vidder.*

*Øg giv fri hvert et Kys,
gemt i Ord eller Skrift,
hver en Kærlighedsalf, alle
vingede Drømme;
jag dem hjemad til Gud
ind igennem en Rift
i det ulmende Skytæppes
Sømme.*

*Flyv saa, lettet for alt,
flyv, flyv videre blot
uden Hjerte til Graad,
uden Sjæl til at smile,
over Steppen, der dirrer i
flimrende Graat
som en endeløs Sorg uden
Hvile
(Steppe. Fjerne Melodier, 1902)*

Ingen har i det hele taget som Thor Lange kunnet forene den russiske melankoli med sin egen grundstemnings moltoner, men bedst er det, når han holder sig til gendigtningerne. Her erstattes hans egne temmelig selvhøjtidelige anfægtelser af en kærlig og overbærende humor i forhold til menneskelivets tildragelser, som f.eks. i følgende kosakvise:

*Den smukke Pige stod bag
en Stak
og gjorde Tegn til en ung
Kosak:
Hej, min Kosak, min Høg
og min Glente,
flyv og slaa ned for Duen*

Thor Lange som gralsridder.

at hente,
flyv, kom og kys mig,
fang mig min Skat,
kom kun, tag fat! -

Hvor skulde jeg komme
hen, hvor Du staar?
din Fader prygler, din
Moder slaar,
Regnen drypper og Vinden
blæser,
Hunden knurrer og Katten
hvæser.
Forrige Gang fik jeg Hug,
saa jeg græd;
nu er jeg ræd. ...
(Heltemod. Fjerne Melodier, 1902)

Men der skal i øvrigt ikke gøres mere ud af Langes digtning i denne sammenhæng. Hvis nogen side af hans virksomhed er kendt, er det nok den.

Thor Langes prosaarbejder falder i tre afdelinger: Dels introducerer han tidens russiske forfattere, Dostojewskij, Turgenjew, Uspjenskij etc. for det danske publikum. Til

disse arbejder hører også hans disputats, som omhandler forfatteren Alexis Tolstoj.

Dernæst bidrager han gennem sine korrespondancer til en beskrivelse af forholdene i Rusland i tiden før revolutionerne. Der er her tale om en række situationsbeskrivelser, hvor han selv spiller en rolle. Det er klar og velskrevet journalistik, med betydelig humor og selvironi og helt uden det tungsind, som præger hans lyrik. Hør f.eks. hvorledes han køber billet på en russisk jernbanestation i 1906:

Der er en masse Formaliteter at iagttage, og hvor demokratiske de Herrer end kan være, bærer de sig meget bureaukratisk og langsomt ad. Ind i Lokalet kommer en Bonde; han ved ikke, at her kun udleveres Billetter til første Klasse. Dette faar han nu under Haanlatte at vide og gaar slukøret sin Vej, fulgt af et udraab „tylo“, hvilket pænt oversat betyder Grisetryne. Jeg kunne ikke dymig for med barnevant jydsk Tørhed at spørge om, hvorvidt den slags Udtryk ogsaa stod paa Folkefrihedens Program. Den paagældende blev rød lige op til Haarbunden, men nøjedes, da Folk rundt omkring lo, med i Stedet for Svær at give mig et ulige Køjenummer i Sovevagonen. Nuvel, naar man saa mange Gange er dumpet ned fra Parnassets Tinde, taaler man vel nok at falde ud af en Overkøje. (Til Ukraine. Langt Borte, 1917)

Er Lange i disse korrespondancer rationel og humoristisk, kommer til gengæld sværmeriet og mystikken til udtryk for fuld udblæsning i en række forvirrende skønlitterære skrifter, der kredser om døden, hans religiøse anfægtelser og det gralsmotiv, som er ledetråd for ham livet igennem. Her blandes liv og død, syner og virkelighed, fortid og nutid, tro og fortvivlelse, ja, i et enkelt prosastykke skifter personerne køn. Det er altsammen meget vanskeligt tilgængeligt, dels på grund af den verden, der oprulles, men også på grund af svingende stilsikkerhed og kompliceret syntaks, der ellers er helt traditionel og hverken har ladet sig påvirke af det moderne gennembrud eller af indholdets voldsomme symbolik. Man kan sige, at stilens modernisme er utiligtet og derfor heller ikke kunstnerisk holdbar. Hans temaer antyder psykologiske dybder, som man finder dem hos Tolstoj og Dostojewskij, men hos Lange er de ikke

episk udspændt. Lange er lyriker og i prosa-formen komprimeres temaerne egocentrisk indtil det ulæselige. Samtiden kalder dem sindsforvirrede og hans biograf taler om „sygelig overspændt Fantasteri“. (Skizzer og Fantasier, 1890; I danske Farver, 1907)

Nu kunne man tro, at denne mand var komplet uskikket til det virkelige liv, men det er der ikke noget, der tyder på. Han passede sit job som konsul dygtigt og ansvarsfuldt, og som landmand på det gods, han havde giftet sig til, gik det også fint. Han var vellidt af bønderne, indførte nye afgrøder, deltog i det praktiske arbejde og havde almindelig fremgang. Om sit arbejde på konsulatet siger han:

Af mit Forfatterskab har jeg aldrig bildt mig noget ind. Derimod har jeg udrettet adskilligt, hvad angår Import af Simmelthalerkær og Dyrkning af Vandmeloner. Heller ikke af Fedtlæder er jeg ganske ufortjent. Har du læst min sidste glimrende Opsats i Landbrugs- og Handels-tidende: Økonomi med Grøntsager. Den slaar et stort Slag for praktisk Anvendelse af de som oftest til ingen Nytte bortkastede Radisetoppe. (Sørensen, p. 83).

Om arbejdet som landmand på godset konstaterer han:

Min Landbrugsvirksomhed gaar godt. Jeg er født til dette Arbejde. De skulle se mine Vinhaver og smage min Muskatvin afher udklækkede franske Druer. De skulle se mine Kornkulturer, hvor jeg ved omplantning og hykning af Rug- og Hvedespirer faar den lille Spire til at danne en Dusk på over tredive Stængler og paa hver Stængel et Aks med over 60 Korn, altsaa gennemsnitlig henved og stundom lidt mere end 2000 Fold. Det vækker Opmærksomhed; der skrives om det i Bladene herovre. (Udvalgte Digte. Indledningen V, 1915).

Og vel var der stor husførelse på Langes gods, og det gik stiligt til, som det blev forventet. Herom skriver han:

Tilrejsende Danske mener, at der paa Gaarden Napadowka er mere Ceremoniel end ved adskillige smaa Fyrstehoffer; dog, hos os er det Bønderne selv, som holder over Ceremoniellet, og - ganske sagte tilstaaet - tør Herskabet ikke andet end følge Skik. De til Dels knasrige og trods alle Haandkys ret studse Bønder i Napadowka betragter Herskabet som en Byen tilhø-

rende Pyntegenstand, hvormed de under Overdrivelser og naivt umotiveret gør sig vigtige overfor Nabosognene. (Til Ukraine. Langt Borte, 1917).

Desværre forligger der ingen beskrivelser af glade fester på gården, men en anden begivenhed giver antydning af husførelsens omfang: Da ligene af Langes søn og af hans svigerinde blev ført fra Moskva til godsets familiegravsted foregik det med flyvende faner og messesang. Gejstligheden fra tre landsbyer deltog og dertil mere end 1000 bønder. - Den anden side af livet på godset kommer frem, da en af Langes venner i et brev lidt drillende lykønsker ham med excellencetitlen. Lange svarer:

Le kun, Gamle, ad Excellencen; du kan tro, det er skønt at se Hs. Exc. bogstavelig talt køre Møg paa en Trillebør, thi dette og meget andet groft Arbejde udfører jeg sammen med Folkene, dennem til et gavnligt Eksempel. (A. Sørensen, p. 124).

I 1890 var Professor Camillus Nyrup, ophavsmanden til Kunstindustrimuseet og Teknologisk institut, på besøg i Moskva og traf dér Thor Lange. En dag fortalte Nyrup, hvordan han engang var kommet forbi Finderup og forgæves havde søgt at finde åstedet for det berømte mord på Erik Glipping. Det fødte ideen om, at der på vigtige historiske steder i landet burde placeres en form for monument, og sådanne projekter beskæftigede herefter Thor Lange resten af livet. I 1891 rejstes på hans foranledning et kors ved Finderup; i 1892 et kors på Grathe Hede; i 1898 en sten for Magnus d. Gode i Skibelund Krat; 1902 et kors for Knud Lavard i Haraldsted; 1907 et kors for Dronning Dagmar i Tinning Skov; 1912 en sten ved kongsgården i Haraldsted; og i 1915 en sten for Erik Ejegod ved Viborg. (Berl. Tid. 11.4. 1951).

Thor Langes betydning for idræts-historien er til at overskue. Han karakteriseres i ungdomstiden som spinkel og uden gymnastiske anlæg. Under en af de fodrejser, som endnu var på mode blandt studenterne betror han en ven, at han har spyttet blod, og antyder dermed, at han er i besiddelse af dyb åndelighed og en sart sjæl. Det tuberberkuløse var på den tid et åndsaristokratisk adelsmærke. I studentertiden

blev han under indtryk af tabet af Sønderjylland medlem af Akademisk Skyttekorps og deltog for en tid i korpsets øvelser og eksercitier på det københavnske voldterræn. Hans ofte meget sanselige lyrik gennemsyres af hjemlængsel og dødslængsel, og efter som betydningen af det græske ord ‚erotik‘ er længsel, kan han siges at være erotisk forfatter uden krop og sexualitet. Alligevel ville jeg opfordre ham til et parti l’hombre på terrassen.

Fr. Knudsen

Den tredje mand ved l’hombrebordet skal være Fr. Knudsen (1864-1934).

Han blev født på en lille gård i Krøjerup ved Sorø og tog i 1885 studentereksamen fra Sorø Akademi, hvad der ikke var særlig sædvanligt for et lokalt bondebarn. Han blev cand. phil. i 1886 og studerede nogle år naturhistorie og geografi ved Københavns Universitet. Fra 1889-1914 var han lærer i disse fag ved forskellige gymnasier i København. Isine unge år var han ivrig kricketspiller og en udmærket fløjspiller på KB’s 1.hold i fodbold. Begge disse engelske spil kendte han fra sin tid på Sorø Akademi, hvor han havde dyrket dem ivrigt.

I slutningen af forrige århundrede blev børns legemuligheder i det fri gjort til en „sag“. Angsten for, at ellers „pæne“ børn skulle udvikle sig til gadedrenge og -tøse, var udbredt, og fremtrædende borgere med interesse for ungdommens sundhed og opdragelse stillede sig derfor i spidsen for initiativer, der kunne føre til oprettelsen af egnede legepladser i byen, hvor børn på egen hånd ellers ikke var velset i gadebilledet.

Det var formentlig gennem kontakter i KB, at Knudsen blev involveret i det praktiske arbejde med at fremme denne sag. Det skete formentlig ret tidligt i 90’erne, men de nærmere omstændigheder kendes ikke.

Gennem dette arbejde udviklede han sig til idrætslærer. Han blev pionér i uddannelsen af fodbold- og kricketlærere, han introducerede hockey og bandy i Danmark og ikke mindst arbejdede han i en menneskealder på at få indoptaget de gamle folkelege, som han kendte hjemmefra, i gymnastik- og

idrætsuddannelsen. Men det er dog især hans indsats som idrætsfolklorist, der har betydning for eftertiden. Så godt som alene på sit felt sikrede han gennem et enestående forsknings- og indsamlingsarbejde, at de gamle lege blev bevaret for eftertiden.

I 1891 dannedes „Legepladsforeningen i København.“ Formålet var at virke for oprettelsen af legepladser i byens forskellige kvarterer. Foreningen allierede sig med kommuneskoler, som selv dannede initiativgrupper, og den stod i de følgende tiår bag oprettelsen af adskillige legepladser. Byens børn skulle bl.a. praktisere „ordnede lege og boldspil“, og der blev i den første halve snes år oprettet „stadig flere Langbold- og Fodboldhold for Drengene og Piger“. (Udvalget for danske Skolebørns Fælleslege. Beretning for 1897).

Det må også antages, at foreningen havde indflydelse på et „Cirkulære til samtlige Skoledirektioner om Indførelse af ordnede Lege for Folkeskolens børn“, som i 1896 blev udsendt af Kultusministeriet.

Cirkulæret var overraskende, fordi det fremhævede ordnede lege og boldspil både på bekostning af gymnastikken, som ellers fuldstændig optog sindene i den pædagogiske debat, og på bekostning af den sport, som var ved at vinde indpas i de frivillige klubdannelser:

Legene er en saa naturlig og heldigt virkende Form for Legemsøvelser, at de i saa Henseende, drevne paa rette Maade, staa over en hvilken som helst anden sportsmæssig Idræt (Roning, Ridning, Cykling o.s.v.) og fuldt ved siden af den mest rationelt udviklede Gymnastik.

... og:

Medens det vel vil være det almindelige og tillige det ønskelige, at saadanne Lege afholdes som en frivillig Beskæftigelse uden for Skoletiden, vil der i og for sig intet være til Hinder for, at de delvis træde i Stedet for den tvungne Gymnastikundervisning enten som en kortere Afbrydelse i Gymnastiktimen eller - i Sommermaanederne - som rene Friluftsovelser i Stedet for Gymnastikken.

Yderligere tilføjede cirkulæret, at en længe ventet „Haandbog i Gymnastik“ ville komme til at rumme en afdeling om ord-

nede lege og boldspil. Det viste sig, at denne afdeling af håndbogen var betydeligt lettere at komme til rette om, end den del, der skulle rumme gymnastikken, og den udkom derfor separat under titlen „Lege, Boldspil og anden Idræt“ i 1897, mens håndbogen måtte vente til 1899. Da håndbogen endelig kom, var legene placeret som bogens anden del. I omfang udgjorde de omtrent halvdelen. „Anden Afdeling“ fik den i kompromisernes navn, men i forhold til tidens gymnastikpraksis, bizarre titel: Anvendt Gymnastik.

Fornuft og følelser var imidlertid så stærkt bundet til tidens gymnastikdebat, at hverken denne del af håndbogen eller det afsnit i cirkulæret, som gav legen adgang til den obligatoriske undervisning, fik den indflydelse på kropskulturen i Danmark, der var åbnet mulighed for.

Men cirkulæret passede perfekt til Legepladsforeningen, som var den eneste organisation, der virkede for legens indførelse i skolerne. Man henvendte sig hurtigt til ministeren med en ansøgning om en bevilling og et tilbud om nedsættelse af et udvalg til sagens praktiske gennemførelse. Bevillingen blev på 5.000 kr. årligt i tre år og blev stillet til rådighed for „en Kreds af Kvinder og Mænd fra alle Landets Dele“.

Legepladsforeningen indbød til et møde i april 1897, og her blev „Udvalget for danske Skolebørns Fælleslege“ konstitueret.

Udvalgets formål skulle være „... at virke til Fremme af den danske Skoleungdoms Fælleslege i fri Luft.“ Som midler til dette mål nævnes: „Afholdelse af oplysende Foredrag og Udsendelse af Smaaskrifter m.m. Vejledning til Indøvelse af Leg og Boldspil. Uddannelse af Lærere; Bidrag til Anskaffelse af Redskaber og til Lærertilrettning af Legepladser.“ Det fastslås desuden i lovene, at udvalget er selvsupplerende. (U.f.d.S.F. beretning 1897).

Formand for udvalget blev Rigmor Bendix, som også havde været hovedkraften bag oprettelsen af legepladsforeningen. I forretningsudvalget var desuden bl.a. læge H. Forchammer, København, kommunelæge Axel Hertel, København og skoledirektør Joakim Larsen, Frederiksberg. I

udvalget fandt man desuden flere folke- eller landstingsmedlemmer, højskole- og seminarieforstandere, skolebestyrer frk. Lang fra Silkeborg, professor P. la Cour fra Askov og Cand. theol. K.A. Knudsen, senere gymnastikinspektør og leder af Statens Gymnastikinstitut, så der var tale om et stærkt hold.

Hele dette forløb, er et temmelig overset kapitel i dansk idrætshistorie, som meget forståeligt har fokuseret på andre dramaer, for eksempel striden mellem de forskellige gymnastikretninger; kampen mellem sport og gymnastik og slagsmålet mellem K.A. Knudsen og professor Lindhardt. Men der er i virkeligheden tale om et stortillet angreb såvel på gymnastikken med dens kadaverdisciplin som på sporten, der med dens overdrivelser og konkurrencemani blev anset for et anliggende for voksne. Når angrebet løb ud i sandet, skyldes det selvfølgelig ikke idrætshistorikerne. Også i datiden var det gymnastikstriden, kampen mellem Højre og Venstre og spørgsmålet om sportens rolle, der bragte sindene i kog. (J. Møller, 1991, p. 68 f).

Når man løber gennem kilderne, kan man spørge, hvad hele denne sag har med Fr. Knudsen at gøre, for hans navn optræder kun få steder i forløbet. Dels var han en stilfærdig og tilbageholdende person, og dels var han næppe betydningsfuld nok til at kunne tegne et initiativ sammen med såkaldte fremtrædende borgere. Ikke desto mindre var han blandt de få der havde interessen og kunne oparbejde en kompetence på legeområdet, der kunne give de forskellige initiativer og ideer tilstrækkelig pædagogisk substans til at projektet kunne blive bæredygtigt. Han var helt fra starten den diskrete og praktiske gris, uden hvilken det hele havde været dødfødt.

I 1897, straks ved nedsættelsen af „Udvalget for skolebørns Fælleslege“, blev han lønnet sekretær for udvalget og sammen med Edle Bjerre, der tog sig af pigerne, tilrettelagde og bestred han undervisningen på udvalgets sommerkurser, der skulle bruges til efteruddannelse af lærere og lærerinder. Kurserne havde 3 ugers varighed med 4-6 timers obligatorisk undervisning daglig. Interessen var stor, og der blev fra

Fr. Knudsen på sine gamle dage.

1897 årligt optaget ca. 30 kvinder og 30 mænd på hver sit kursus til uddannelse i lege og boldspil. Nogle år senere optog man yderligere omkring ti „repetenter“ af hvert køn, som tidligere havde deltaget i kurset, men som ønskede at repetere, få tingene finpudset og at videreudvikle sig. I tidens løb blev der langt flere ansøgere til kurset, end der var pladser, og man måtte afholde dubleringskurser, bl.a. i Odense. For mændenes vedkommende optog især fodbold, kricket og langbold en stor del af kurset, men med tiden blev programmet rigt varieret. For kvinderne drejede det sig om et væld af fangelege og andre smålege, sang-lege og en mængde småboldspil samt langbold, ballonbold, kurvebold, nævebold og hockey.

Hans syn på leg kommer bl.a. til udtryk i en artikel i Vestslesvigs Tidende 27.1. 1922, som refererer et foredrag, han har holdt på „Kursus i ordnede Lege og Boldspil“: *Dette er vel den almindeligste Forventning eller Fordring, der stilles til de Lege, der anvendes i den legemlige Opdragelses Tjeneste, at de skal give Børnene rigelig Bevægelse, virke motionsgivende. Og det er et stort Gode, der herved gennem visse Lege kan ydes Børnene, men man*

har næppe i tilstrækkelig Grad haft Øjet åbent for, at der i Legen gemmes meget større Værdier - Værdier af sjælelig Art, der giver den en Betydning for Opdragelsen, som rækker langt ud over det fysiske Gode, den giver Børnene. (...) Havde den opvoksede Slægt mere Anledning og mere Tilskyndelse til paa rette Maade at lege, var der i mange Forhold mere Oprigtighed og Ædelhed end nu! Og Børnenes Lege har ved deres forædlende Virkninger sikkert en betydelig Indflydelse paa Respekten for Samfundets Love. (journalistens fremhævelse).

Et andet område drejede sig om at sikre støtte til etablering af legepladser ved skoler landet over. En forudsætning for støtten var, at skolens kommune eller andre stillede et beløb af samme størrelsesorden som det bevilgede til rådighed. Der blev delt støtte ud til et halvt hundrede skoler om året. Støttebeløbet var sjældent over 300 kr. Ofte var mønstret, at en skole, som havde haft en lærer på kursus, senere figurerede på listen over ansøgere om støtte til redskaber eller arealer.

I 1898 blev Fr. Knudsen inspektør for Legepladsforeningen. Det var nemlig i de forløbne år lykkedes at få oprettet adskillige legepladser, men der var stadig for få, de var spartansk udstyrede og hårde kampe måtte kæmpes for at bevare dem, når den hastigt voksende bys øvrige behov stillede sine krav til byplanlægningen.

Kulturministeriets cirkulære fik i øvrigt yderligere den virkning, at ordnede lege og boldspil i hvert fald på papiret blev sideordnet med gymnastikken, da man i 1898 enedes om at oprette „Det etårige Gymnastikkursus“, som var en gren af „Statens lærerkursus.“ Legene fik lige så mange timer som den praktiske gymnastikundervisning. Noget tilsvarende gjorde sig gældende, da det etårige kursus fra 1911 blev omdannet til Statens Gymnastikinstitut. (K.A. Knudsen, 1948 P. 27-38).

Fra starten i 1898 var det læge Forchhammer, der varetog undervisningen af drengene i ordnede lege og boldspil, mens Edle Bjerre tog sig af pigerne. Allerede efter to måneder overgik undervisningen af drengene imidlertid til Fr. Knudsen, og han bestred denne stilling også efter overgangen i 1911 og frem til sin pension i 1929. Det

fremgår ikke hvorfor Forchammer først påtog sig opgaven for straks at lægge den fra sig, men mon det ikke forholder sig sådan, at Forchammer havde indflydelsen, mens Knudsen havde kompetencen? Uddannelsen var ellers de første mange år fuldstændig domineret af gymnastikfolkene, og for Knudsen og Edle Bjerre har jobbet indimellem sikkert været temmelig ensomt. Fr. Knudsen syntes ikke altid, hans fag fik den anerkendelse, det var berettiget til.

K.A. Knudsen karakteriserer ham som „den første egentlige lærer i Boldspil og Lege her i Landet“ og „Den kyndigste samler af danske Folkelege“. (Berl. Tid. 19.1. 1934). Det første er nok en tilsnigelse, idet J. Lauritsen ved Odense Katedralskole allerede i 1860'erne havde gjort et stort arbejde for udbredelsen af „Underholdende og dannende Legemsøvelser“, hvortil han henregnede lege og boldspil, men Lauritsens arbejde var sikkert ligeså glemt, som Knudsens er det i dag. (Lauritsen 1866). - Det sidste er derimod uomtvisteligt. De gamle nationale lege var ikke blot en trojansk hest, der kunne bruges som argument for indsmuglingen af engelske boldspil i den gymnastikdominerede undervisning. Dels havde Knudsen en brændende interesse for de gamle leges historie og udbredelse, dels fandt han simpelthen både fodbold og cricket uegnede for mindre børn og piger. - Om dette var medvirkende til at fodbold, der ellers var ved at vinde indpas som pigeleg, ikke kunne bevare denne placering, er uvist.

Knudsen var en lille, venlig og aktiv mand. På grund af problemer med benene måtte han i de seneste år af sin virksomhed undervise siddende på en stol. Som gammel idrætslærer tog de studerende ikke ham og hans fag særlig alvorligt, og hans arbejde med ordnede lege, specielt de gamle danske lege, har ikke sat sig spor i nutidens idrætsundervisning. Af det utal af idrætslege, som blev tilbudt, overlevede i det lange løb kun fodbold og enkelte andre aktiviteter, som børnene kendte fra den frivillige sport. Skønt langbold og andre smålege var sejllivede blandt kvinderne, fulgte idrætspædagogikken, hvad der rørte sig i sporten.

I sin ungdom elskede Frederik Knudsen de engelske sportsgrene. Som nævnt

spillede han cricket og fodbold i KB, og sammen med en anden soraner postkontrollør Ludvig Sylow moderniserede han fodboldspillet i Danmark ved at oversætte de nye engelske regler, således at man ikke længere skulle spille efter et sammensurium af rugby-regler. På en studierejse til England blev han opmærksom på hockey-spillet, som han - i modsætning til fodbold - fandt velegnet for kvinder. Knudsen blev derfor den, som indførte hockey i Danmark, han forfattede de første love på dansk for hockey og bandy, foruden adskillige hockeyklubber stiftede han desuden „Dansk Hockey-Union“ og „Dansk Bandy-Union“, hvis formand han også var i forskellige perioder. Også for udbredelsen af hockeyspillet på is var han en ivrig fortalere.

På baggrund af den måde, sporten udviklede sig på, blev Knudsen dog med tiden stadig mere skeptisk med hensyn til dens pædagogiske anvendelse. I 1918 skrev han:

Man (han skriver „man“ om sig selv) naaede til Erkendelse af, at der i vore gamle Børnelege og den danske Ungdoms nedarvede, men nu halvt glemte og tilsidesatte Idrætter, fandtes en gylden Skat, der fremdraget og udnyttet på rette Maade kunde blive en Faktor i den legemlige Opdragelse, der ikke burde berøves sin Odelsret til Fordel for de fra fremmede Lande indførte Legemsøvelser. (Min parentes). (Lege og Boldspil, 1918).

Dette uddyber han i et foredrag, trykt 1922: *Men jeg vil her mane til Arbejde for Legene, særlig de danske Leges Fremgang blandt den opvoksende Slægt. Man har i dem et naturligt Opdragelsesmiddel, der i umindelige Tider gennem Forældres Undervisning af Børnene er gaaet i Arv fra Slægt til Slægt, og dette Middel kan ikke erstattes af noget som helst andet. Med Iver har man i den seneste Menneskealder opmærksomt spejdet i Øst og Vest - og Syd og Nord - ud over Landets Grænser for at finde nye Midler til den legemlige Opdragelse. Her skal udtales Haabet om, at man i den kommende nye Tid ogsaa vil vende Blikket indad mod selve det danske Land og løfte den dyrebare Skat, der som Folkearv er os givet I Varetægt. (Vestslesvigs Tid. 27.1. 1922).*

Det lykkedes ikke for Knudsen at bevare de gamle idrætslege som en levende og integreret del af dansk idrætsliv. Sporten

Mindesten for Fr. Knudsen i familiens mindelund v. barndomshjemmet.

var ny og spændende. Den passede til byliv og industrikultur. Gymnastikkulturens retlignede eksercitier var velorganiserede og velindarbejdede som landbefolkningens kropslige udtryksmiddel. I den sammenhæng kunne kun visse af de folkelige smidigheds- og springøvelser finde en plads, og generelt blev de gamle lege betragtet netop som gammeldags, eller bondske og barnlige.

Derimod blev hans indsats som legeforsker simpelthen forudsætningen for, at den del af dansk kultur overhovedet er tilgængelig for nutiden. Han samlede systematisk på gamle danske lege. De lærere, han uddannede på sine kurser, gjorde han til korrespondenter, og mange af dem skrev til ham fra de egne, hvor de fik deres job, eller hvor de havde haft deres opvækst, om de lege, man legede i den del af landet. Det startede ellers småt, fortæller han. Det første års indsamling gav kun legen „Genne Sot“ (So i Hul). Men med sine ca. 4000 ark med 5-600 optegnelser af varianter af gamle danske idrætslege samt et register i stikordsform på omkring 3000 legnavne og legeudtryk blev det dog til en enestående sam-

ling, der betyder, at væsentlige sider af Danmarks kulturhistorie på dette område er tilgængelig. Frederik Knudsen afleverede kontinuerligt sine opskrifter til Dansk Folkemindesamling mod at få afskrifter. Siden forøgede han samlingen ved selv at foretage afskrift af de samlinger og litterære kilder, der var til rådighed, og endelig blev Knudsens egne arkiver med genparter og alt overdraget til Folkemindesamlingen ved hans død, så samlingen er stor og ikke særlig overskuelig. Materialet er en sand guldgrube, eftersom det stort set ikke er blevet gransket siden 1934, hvor den sidste del af det blev overdraget til folkemindesamlingen. Undtagelsen er mindre arbejder af P. Maigaard og H. Grüner-Nielsen, som har forsøgt at få overblik over det ved at rekonstruere Knudsens klassifikations-system. (Danske Folkemaal, 3-4 1934).

Hertil kom, at Knudsen samlede gamle idræts- og legereskvisitter og stiftede et idrætsmuseum for disse ting. Desværre har eftertiden ikke taget ordentlig hånd om disse effekter. Nogle er havnet på Nationalmuseet, mens andre er blevet spredt, og atter andre må anses for at være gået tabt.

Knudsen var også en flittig skribent. Han publicerede adskillige legebøger med rent pædagogisk sigte og en lang række såvel pædagogiske som meget grundige videnskabelige artikler om forskellige gamle danske lege. Han var desuden tilknyttet Salmonsens store leksikon og Dansk Biografisk Leksikon som idræts- og legeekspert.

Hans publikationer, består af en række artikler med tydninger af enkeltlege. Det overordnede forsøg er at se legenes rod i den nordiske oldtid, og adskillige tolkninger er yderst dristige, som når han for eksempel i guldhornenes ornamentik finder gamle stikboldlege, og når han i fangelegenes kroningsritual genfinder engelske middelalderritualer for tilfangetagelse af fjender. Hans legebøger med ialt omkring 70 forskellige lege holder sig strengt til regelbeskrivelsen og er helt uden tolkninger eller historiske kommentarer. Dog indeholder „Lege og Boldspil“ fra 1918 en smule teori om lege og nogle anvisninger vedrørende boldbaner og legepladser. Endelig må „Træk af Boldspillenes historie“, som udkom året

før hans død, regnes for hans hovedværk, men nogen samlet fremstilling blev det aldrig til.

I 1933, efter at han var gået på pension, faldt han med cyklen og skadede sine ben yderligere. Det resulterede i, at han blev angrebet af en koldbrand, der førte til hans død i januar 1934

H.P.Langkilde skriver om hans indsats: *K. har både som Lærer og som Folkemindesamler ydet et betydningsfuldt Bidrag til Opdyrkning af et dansk Kulturomraade, hvis Værdi kun faa andre fra først af havde Øje for. Den idrætslige Verdensbevægelse, som noget før Aarhundredeskiftet naaede hertil, var et produkt af Udviklingen andetsteds, og den har her som i andre Lande paastrykt Idrætslivet et Internationalt Fællespræg. Det er K.'s fortjeneste, at han, mens denne Paavirkning udefra fuldbyrdedes, fastholdt og klarlagde et folkeligt-dansk Syn paa Leg og Idræt. Han kom ganske vist derved efterhaanden ud af Kontakt med det Idrætsliv, hvis Pioner han i sin Ungdom havde været, men det lykkedes ham til Gengæld at knytte en værdifuld Forbindelse til Fortiden og at tilvejebringe en sund dansk Modvægt mod den fremmede Paavirknings mindre heldige Sider, hvad ikke mindst Skolen skylder ham Tak for.* (Dansk Biografisk Leksikon).

Litteratur:

Berlingske Tidende 11.4. 1951.

Cirkulære til samtlige Skoledirektioner om Indførelse af ordnede Lege for Folkeskolens Børn. Kultusministeriet 1896.

Dansk Biografisk Leksikon.

Dansk Biografisk Håndleksikon.

Færdrelandet. Jan.- Febr. 1861.

Grüner-Nielsen, H.: *Spørgsmaal om Idræt - Ordningssystem af dansk Idræt fremstillet efter Frederik Knudsen. Særtryk af Danske Folkemaal, Hæfte 3-4, 1934.* Kbh. 1934. Gymnastikkommissionen: *Haandbog i Gymnastik. Første og Anden Afdeling.* 1899.

Gymnastikkommissionen: *Lege, Boldspil og Anden Idræt.* 1897.

Hansen, Thorkild: *Slavernes Kyst.* Gyldendal 1967.

Knudsen, Fr.: *Hockey. Udv. f. danske Skolebørns Fælleslege.* Kbh. 1903.

Knudsen, Fr.: *Bandy eller Hockey paa Is.* U.f.d.S.F. Kbh. 1906.

Knudsen, Fr.: *Om Undervisning i ordnede Lege og Boldspil.* Gymnastisk Tidsskrift VI, Kbh. 1917.

Knudsen, Fr.: *Træk af Boldspillenes Historie.* Gyldendal 1933.

Knudsen, Fr.: *Arkiv Dansk Folkemindesamling 1906/1934.*

Knudsen, K.A.: *Danmarks Højskole for Legemsøvelser 1898-1948.* Gyldendal 1948.

Lange, Thor: *Fra Fremmede Lande.* Kjøbenhavn 1876.

Lange, Thor: *Fra Rusland. Skildringer og Stemninger.* Kjøbenhavn 1882.

Lange, Thor: *Wesnå. Skildringer og Stemninger fra den russiske Litteratur.* Kjøbenhavn 1886.

Lange, Thor: *Skizzer og Fantasier.* Kjøbenhavn 1890.

Lange, Thor: *Gennem Farvet Glas. Smaating paa Vers.* Kjøbenhavn 1894.

Lange, Thor: *Nocturner, Folkeviser og andre Vers.* Kjøbenhavn 1897.

Lange, Thor: *Fjerne Melodier. Folkeviser og Smaa digte.* Kjøbenhavn 1902.

Lange, Thor: *Strengespil.* København og Kristiania 1906.

Lange, Thor: *I danske Farver.* København 1907.

Lange, Thor: *Udvalgte Digte. Besørget af Otto Borchenius.* København og Kristiania 1915.

Lange, Thor: *Langt Borte. Fortællinger og Rejseskildringer besørget af Anna P. Krarup.* København og Kristiania 1917.

Lauritsen, J.: *Underholdende og dannende Legemsøvelser for unge Mennesker. I & II* Odense 1866.

Møller, J.: *Gamle idrætslege i Danmark.* (1-4) DDSG&I/Idrætsforsk 1990/91.

Møller, J.: *Legen i Idrætspædagogikken - et historisk rids. I: Idræts historisk Årbog 1991, s. 63-78.*

Knudsen, Fr., nekrologer: Berl. Tid. 19/1 1934 (K.A. Knudsen; Politiken 19/1 1934 (Edgar Aabye); Dag. Nyh. 19/1 1934 (Lassen); Ungdom og Idræt 26/1 1934 (Niels Illeris).

Nørregård, Georg (Udg.): *Edward Carstensen: Indberetninger fra Guinea 1842-1850.* Kbh. 1964.

Protokol for Fugleskydningsselskabet for Ringsted og Omegn. Ringsted Lokalkarkiv.

Sjællands Posten. 1850-70.

Sørensen, Axel: *Thor Lange. Mennesker i Litteraturen, Kunstens, Politikens og Videnskabens Tjeneste.* Kbh. u.å.

Udvalget for Danske Skolenbørns Fælleslege. Beretninger 1897-1911.

Vestslesvigs Tidende 27.1. 1922.q

